

den hareketle bedellerin peşin ve aynı anda teslim edilmesi gerekir; bedellerden birinin vadeye bağlanması faize yol açacağı için câiz değildir. Semem akdinde ise akdin yapılaş gayesine uygun olarak semenin (re's-sülâm) peşin ödenmesi ve meblin vadeli olması akdin tabiatı gereği sıhhat şartıdır. 5. Satım akdinde kabzdan önce menkul mal olan mebl'de tasarruf câiz görülmezken kabzdan önce semende tasarruf câiz görülmüştür. 6. Satım akdinde ifadan önce meblin yok olması akdi bozarken semenin yok olması aynı sonucu doğurmaz. 7. İfadan sonra malın yok olması ikâleye engel görülmüş, semenin yok olması ise ikâleye engel görülmemiştir. 8. Satım akdinde teamüle uygun olarak semen mebl'den sonra teslim edilir. Semen ödenmesiyle ilgili masraflar da aksi kararlaştırılmamışsa yine teamüle uygun biçimde müşteriye aittir.

Hanefî mezhebindeki satım akdinde semenin tayinle taayyün etmeyeceği (parça borcu haline gelmeyeceği) anlayışı da satım akdinde akdin mahallinin (akidle elde edilmesi hedeflenen şey / ma'kûdün aleyh) mebl' ile sınırlı olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla Hanefîler'e göre, bir satım işleminde akde konu olan mal taayyün edip parça borcu haline dönüştüğünden yerine başka bir mal verilemediği halde semen olarak belirlenen para taraflarca belirlenmiş olsa bile nevi borcu özelliğini koruduğundan belirlenen paranın aynı verilebileceği gibi onun yerine misli de verilebilir. Mâlikî mezhebinde de meşhur görüş bu yöndedir. Şâfiî ve Hanbelî mezhepleriyle Hanefîler'den Züfer'e göre mübadelelerde mebl' taayyün ettiği gibi semen de tayin ile taayyün eder; yani bu anlayışa göre satım akdinde meblin her açıdan benzeri verilemeyeceği gibi semenin de misli verilemez.

Vadeli satışlarda itibarî paralarla belirlenen semenin, tedavülden kaldırılması veya ekonomideki bazı para olaylarının etkisiyle değerinde değişme olması halinde ifanın hangi para birimiyle ve hangi miktarda yapılacağı konusunda İslâm hukuk doktrininde zengin bir birikim mevcuttur (bk. İFA; NAKİT; VADE FARKI).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "smn" md.; Tehânevî, Keşşâf (Dahrûc), I, 540-541; Alâeddin es-Semerikandî, Tuḥfetü'l-fukahâ, Beyrut 1405/1984, II, 7-8, 37-41; Kâsânî, Bedâ'î, V, 134-135; Osman b. Ali ez-Zeylaî, Tebyînü'l-ḥakā'ik, Bulak 1315, IV, 4-5; İbn Nüceym, el-Baḥrû'r-râ'ik, VI, 218-219, 303-304; Şemseddin er-Remlî, Nihâyetü'l-muḥtâc, Beyrut 1404/1984, III, 372, 375, 380, 382; Buhû-tî, Keşşâfû'l-kınâ, III, 173-176; Derdir, eş-Şer-

ḥu'l-kebir (Desûkî, Hâşiye 'ale's-Şerhi'l-kebir içinde), [baskı yeri ve tarihi yok] (Dârü'l-fikr), III, 2-3; İbn Âbidin, Reddû'l-muḥtâr, IV, 501, 505, 516, 529-538; Mecelle, md. 152-155, 237-253; Bilmen, Kamus, VI, 9, 39-43; Hasaneyn M. Mah-lûf, et-Tibyân fî zekâtî'l-eşmân, Kahire 1978, s. 27; Beşir Gözübenli, İslâm'da Para ve Fonksiyon-ları (doktora tezi, 1986), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Cevdet Yavuz, Türk Borç-lar Hukuku: Özel Hükümler, İstanbul 1989, I, 33-45; "Şemen", Mu.F, XV, 25-50.

BEŞİR GÖZÜBENLİ

SEMENDİRE

Sırbistan'da tarihî bir şehir.

Doğu Sırbistan'da deniz seviyesinden 57 m. yükseklikte, Belgrad'ın 45 km. doğusunda Tuna'nın sağ (güney) kıyısındaki düz ve alçak arazide küçük bir nehir olan Jezava'nın Tuna ile buluştuğu noktada kurulmuş olup güneyinde üzerinde üzüm bağlarının bulunduğu bir sıra alçak tepe mevcuttur. Roma döneminde Mons Aureus ismiyle bilinen Semendire bugün Smederevo adıyla anılır. Sırbistan'ın Ortaçağ'daki son başşehridir (1430-1459). 1459'dan 1521'e kadar çok önemli bir Osmanlı sancağının merkezi olmuş ve kısa zamanda gelişme göstererek bir İslâm şehri haline gelmiştir. Macarlar, Avusturyalılar ve Sırp-lar'ın birçok defa zaptettiği, ancak her defasında Osmanlılar tarafından geri alınan Semendire şiddet ve yıkımlarla dolu bir tarihe sahiptir. Osmanlılar'ca genişletilen ve yenilenen Ortaçağ üslubundaki büyük şehir duvarlarının dışında şehrin İslâmî tarihinden geriye çok az şey kalmıştır.

Semendire Kalesi, Geç Ortaçağ'da XI. yüzyıldan beri aynı adı taşıyan köyde inşa edildi. Temmuz 1427'de Sırp Despotu ve Osmanlı Vasalı Stefan Lazareviç başşehir Belgrad'da öldü ve aynı yılın ekim ayı sonunda yerine geçen (Osmanlılar'ın Vıloğlu adını verdiği) Đurađ (Curac) Brankoviç eski bir anlaşma gereğince Belgrad'ı Macarlar'a iade etti. Aynı anlaşmaya göre Semendire'nin biraz doğusunda bulunan Golubac (Güvercinlik) Kalesi'nin de Macarlar'a verilmesi gerekmekteydi. Fakat kalenin kumandanı Jeremija burayı Türkler'e teslim etmeyi tercih etti. 1428'de Osmanlılar Đurađ'ın başşehri olan Kruşevac'ı (Alacahisar) aldı. Çağdaş tarihçiler Konstantin Mihajloviç ve Ducas'ın (Dukas) verdiği bilgilere göre barış sağlanınca Đurađ, II. Murad'dan yeni bir başşehir kurma izni talep etti. Bu yeni şehir Tuna ve Jezava'nın kıyılarında üçgen bir alan üzerinde kuruldu.

11 hektardan biraz fazla bir alanı kapsayan şehir yirmi altı kule ile güçlendirilmiş yüksek bir duvarla çevrildi. Üçgenin tepe bölgesinde ayrı bir iç kale oluşturuldu ve burada despot için dıştaki kalenin önemli bir bölümünü teşkil eden ve günümüze kadar harabe durumunda varlığını korumuş olan bir saray inşa edildi. İki yılda tamamlanan inşaat sırasında halk zorla çalıştırıldı. Özellikle Đurađ'ın Bizanslı eşi Irena Kantakuzina önemli bir rol oynadı ve Sırp toplumsal hafızasında Prokleta Jerina (lânetli Irena) olarak yer etti. Kalenin yanında Dubrovnik'ten gelen tüccarların yerleştiği çok hareketli bir pazar ortaya çıktı. Đurađ Slavca, Yunanca ve Latince kitapların bulunduğu büyük bir kütüphaneye sahipti ve çevresindeki aydınlar kilise kitapları, tarihler ve antolojiler yazmışlardı.

Macarlar, Semendire'yi bırakması için Đurađ'a yoğun baskı yaptı ve buna karşılık kendisine Macaristan'dan toprak verdi. Bu durum Osmanlılar'ın müdahalesine yol açtı. Topların kullandığı üç aylık bir kuşatmanın ardından şehir Osmanlılar tarafından alındı (16 Rebûlevvel 843 / 27 Ağustos 1439). 15 Ağustos 1444'te Haçlı ordu-larının tehdidi altındaki II. Murad, Đurađ ile barış yaptı; ona yirmi dört önemli kalesiyle birlikte Semendire'yi ve işgal altındaki diğer Sırp topraklarını geri verdi. Buna karşılık Sırp despotu Osmanlı vasalı olmayı ve vergi vermeyi kabul etti. Sırbistan Eylül-Kasım 1444 arasında Haçlılar'ın Varna seferi sırasında da tarafsız kaldı ve II. Murad'ın 1451'de ölümüne kadar barış içinde varlığını sürdürdü. 857'de (1453) İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmed, Sırbistan'ın bu parçasını yeniden fethederek kuzey sınırını güvence altına almak istedi. 858'de (1454) 20.000 kişilik bir ordu ile saldırıya geçti ve güçlü Ostroviç (Sivrihisar) Kalesi'ni ele geçirdi, Semendire'yi kuşattı, fakat alamadı. Ele geçirilen esirlerin bir kısmı yeni Osmanlı başşehri İstanbul etrafındaki meskûn olmayan alanlara yerleştirildi.

860 (1456) yılında başarısız Belgrad kuşatması sırasında Semendire muhasara altına alındıysa da zaptedilemedi. Aralık 1456'da Đurađ'ın ve iki yıl sonra yerine geçen oğlu Lazar'ın ölümü üzerine Semendire, Macaristan yanlısı ve Türk yanlısı olmak üzere iki parçaya ayrıldı. Osmanlılar 862 (1458) ilkbaharında Bela Stena, Resava, Vişevac ve Žrnov (Avala) kalelerini aldılar, fakat o sıralarda Bosnalılar'ın elinde olan Semendire ve yakınındaki birkaç kaleye hâkim olamadılar. Bizanslı tarihçi Chalkokondylas, Katolik Bosnalılar ile anlaş-

mayan Sırplar'ın Sofya'ya Fâtiḥ Sultan Mehmed'e bir heyet göndererek Semendire'nin anahtarlarını verdiklerinden bahseder. Eski bir Osmanlı yeniçerisi olan Konstantin Mihajlović de eserinde aynı bilgiyi aktarır. 20 Haziran 1459'da Lazar Brankoviç'in dul eşi Helena kaleyi Osmanlılar'a teslim etti. Semendire'nin fethinden sonra Osmanlılar kaleye büyük bir birlik yerleştirdi ve en büyük kiliselerden birini camiye dönüştürdü. İlk sancak beyi Minnetoğlu Mehmed Bey (1459-1463) bir mescid, Sırbistan seferlerine katılmış olan Firuz Bey ise bir hamam yaptırdı. Diğer rûtbeli askerler de mescid ve çok sayıda zâviye inşa ettirdi. 871'de (1467) Braniçeva vilâyeti büyük ölçüde genişletilip adı Semendire sancağı olarak değiştirildi. Bu arada şehirde aynı adla bir kadılık makamı ihdas edildi. Osmanlılar Semendire'yi "Dârü'l-guzât ve'l-müçâhidîn" unvanıyla andılar.

881 (1476) ilkbaharında Semendire sancak beyi Mihaloğlu Ali Bey, Macaristan'ın güneyine büyük bir saldırı düzenledi, fakat kuvvetleri Vuk Grgurević (Ejder gözlü Vuk), Dimiter Jakšić ve Peter Dojčin tarafından bozguna uğratıldı. Vuk'un kuvvetleri Semendire Kalesi'ni kuşatıp varoşunu ateşe verdiyse de güçlü bir Türk ordusunun yaklaşması üzerine 1476 Aralık ayında Tuna'nın sol tarafından geri çekildi. Sonraki yıllarda Osmanlılar kaleyi çift sur ve iki nehirden getirilen su ile doldurulan bir hendekle çevirdi. Üçgenin köşelerine üç top burcu inşa edildi. 884 (1479) yılından kalan bir kitâbede bu inşaatlarla ilgili bilgiler kaydedilmiştir. II. Bayezid'in ilk yıllarında Semendire yakınlarında Tuna nehri boyundaki Kuliç, Haram (Ram) ve Golubac kaleleri burçlarla tahkim edildi veya yeniden yaptırılarak güçlendirildi.

898 Zilhiccesinde (Eylül 1493) Hadım Yakub Paşa'nın Macar kumandanı Derencseny'yi yenilgiye uğratması, Steiermark'ı (Styria, Güney Avusturya) yağmalaması ve 7000 kişiyi esir alması, aynı anda Tımişvar'a karşı bir saldırı başlatılması üzerine İmparator Maximilian, Paul Kiniszi'ya intikam almak için Osmanlı topraklarına saldırma emri verince Kiniszi ilk olarak Semendire'yi hedef aldı, kenar mahalleleri ateşe verdi, halkın parasına, hayvan ve tahıllarına el koydu, esirler aldı ve kasım ayı başında Belgrad'a döndü. 1501'de Despot Jovan idaresindeki bir Macar-Sırp ordusu Semendire'yi tekrar kuşattıysa da başarı kazanamadı.

Semendire'nin Ortaçağ'daki nüfusunun ne kadar olduğu kesin biçimde bilinmemekle birlikte kalenin iç kısmında 1600-

1800 kişi veya 340-360 hâne bulunduğu tahmin edilmektedir. Bir o kadar ev de kale duvarları dışındaki kenar mahallelerde inşa edilmişti. Böylece toplam nüfus 3000'e ulaşıyordu ki bu o zamana ve yere göre büyük bir rakamdı. Şehrin nüfusuyla ilgili bilgiler içeren ilk Osmanlı tahrir defteri 922 (1516) tarihlidir (BA, TD, nr. 1007). Buna göre şehirde 255 hanelik sivil bir müslüman toplumu bulunuyordu. Müstahfızlardan ise bahsedilmemektedir. Bunların yanında varoшта yaşayan, aralarında sekiz papazın da yer aldığı yetmiş dokuz sivil hristiyan hânesi vardı. Ayrıca Dubrovnik'ten gelen yirmi üç tüccardan oluşan bir koloni mevcuttu. Hristiyan nüfusu cizye veya ispence ödememekteydi. Sivillerin yanı sıra hristiyanlardan oluşan ve kalede görev yapan büyük bir askerî kuvvetin var olduğu dikkati çeker. Bunlar 144 topçu, altmış iki zemberekçi, 433 martoloz, topçu ve zemberekçilerin 114 kişiden oluşan oğulları, erkek kardeşleri ve diğer bazı küçük gruplarla birlikte toplam 844 kişiden müteşekkildi. Defterde bahsedilmemesine rağmen 200 kadar da müslüman muhafızın olduğu kabul edilirse şehrin toplam nüfusunun 4500-5500'e ulaştığı tahmin edilebilir. Bu rakam Semendire'nin nüfusunun ulaştığı en üst noktadır. Topçuların çoğu, martolozların ise hiçbir vergi ödemiyor ve iyi bir ücret (ulûfe) alıyordu. Hristiyanlardan müteşekkil, Osmanlılar'ın hizmetindeki bu askerî gücün Geç Ortaçağ'da Sırbistan'da yaşamış olan Türk yanlısı bir grubun ahfadı olduğu sanılmaktadır. 872 (1467-68) yılına ait bir tahrirde yeni Semendire sancağının (eski Braniçeva vilâyeti) doğu kısımlarındaki askerî yapının büyük bir çoğunluğunun hristiyanlardan oluştuğu, hatta sipahilerin de önemli bölümünün hristiyan (elli dört hristiyan karşılık otuz iki müslüman) olduğu belirtilmektedir. 881 (1476-77) tarihli bir tahrirde ise yeni Semendire sancağında 149 sipahiden altmış dördünü müslümanların ve seksen beşini hristiyan-Sırp veya Eflaklar'ın teşkil ettiğinden söz edilmektedir. 927'de (1521) fethedilen Belgrad, Semendire sancağının idarî merkezi haline geldi, bununla birlikte sancağın ismi "livâ-i Semendire" olarak kaldı. Bu tarihten sonra Semendire Kalesi askerî önemini kısmen yitirdi. 1572'ye gelindiğinde Belgrad büyüklük ve önem bakımından Semendire'yi gölgede bıraktı.

932 (1526) tarihli kayıtlara göre Semendire'deki Osmanlı askerî kuvveti büyük ölçüde (% 87) hristiyanlardan oluşmakta, 837 martoloz, topçu ve zemberekçiye kar-

şılık 125 müslüman askerî bulunmaktaydı (BA, TD, nr. 135, s. 1-4). Şehrin toplam nüfusunun üçte biri müslümanlardan müteşekkildi. 440 nefer müslümana karşılık 875 nefer hristiyan mevcuttu. Kale içinde bir cami ve yedi mescid vardı. Şehrin dışındaki dört müslüman mahallesinde Hacı Veli Camii, Güvercinlikli Yûsuf ve Ohrili Sinan mescidleriyle Ahmed Çelebi İmaret-i yer alıyordu. Ayrıca Ali Paşa, Ömer Bey ve Ahmed Çelebi'nin yaptırdığı zâviyelere işaret edilmişti. Bu sonuncu kişi bir de mescid yaptırmıştı. Hristiyanlar sekiz ayrı mahallede yaşıyordu ve her birinin başında bir papaz bulunuyordu. İlk bakışta Osmanlılar'ın Belgrad'dan farklı olarak Semendire'de çok önemli mimari eserler ortaya koymadıkları düşünülebilir. Ancak görkemli Yahyâpaşazâde Bâli Bey Türbesi'nin günümüze kadar gelen gravürü ve kale içindeki büyük çift kubbeli Kızlar Ağası Hamamı'nın temelleri bunun aksini gösterir.

943 (1537) tarihli *Tahrir Defteri*'ne göre kale içinde 162, Varoшта 114 müslüman aile mevcuttu (BA, TD, nr. 187). Bunların % 21'i yeni ihtida etmiş kimselerden oluşmaktaydı. Müslüman askerlerden ise bahsedilmemişti. Şehirdeki hristiyanların büyük bir kısmının askerî görevleri vardı. Yetmiş iki sivil karşılık 356 kişi hizmetle yükümlüydü. 980 (1572-73) tarihli tahrir kayıtlarında Semendire'de 392 sivil hânesinden oluşan on sekiz müslüman mahallesinin olduğundan bahsedilir (BA, TD, nr. 517). Ayrıca 374 müslüman kale muhafızı (181 nefer müstahfız, kırk topçu, 107 azeb vb.), 197 nefer sivil ve seksen askerî görevi bulunan hristiyan yanında her biri on altı neferden oluşan bir yahudi ve bir müslüman Çingene grubu da burada yaşıyordu. Bütün bu rakamlara göre şehirde % 73'ü müslüman olmak üzere 1075 yetişkin erkek bulunmaktaydı. Bu durum müslüman nüfusun büyük bir önem kazandığını gösterir. Askerî görevlilerde de aynı durum söz konusudur (1526'da % 14, 1572'de % 81). Hristiyan martolozların birçoğu daha önemli bir yer haline gelen Belgrad'a gönderilmişti. Böylece şehrin toplam nüfusu 4000-4500 arasında bir rakama tekabül etmektedir ki bu da Belgrad'ın fethinden önce sahip olduğu nüfustan biraz daha azdır. 993 (1585) yılına ait *Tahrir Defteri*'ndeki bilgiler şehrin önemini kaybettiğini gösterir. O tarihte şehirde 677 nefer müslüman, 266 hristiyan ve on dört nefer yahudi bulunmaktaydı ve toplam tahmini nüfusu 3800-4000 civarında idi; bunun % 71'i müslümanlardan oluşmaktaydı. 1516'da kale muhafızları ve askerî

görevlilerin içinde % 81'lere varan hristiyan unsurların ağırlığı 1585'te % 18'lere gerilemiştir. 1585'te daha önceki tahrir kayıtlarında zikredilmeyen ve şehrin hemen dışında yer alan Uspene Manastırı'ndan (Uspenije Bogorodica) bahsedilir. Bugün hâlâ ayakta olan bu kilisede Geç Ortaçağ Morava stilinde süslerle bazı Osmanlı kemerleri ve Aziz Georgi Kratovski'nin (ö. 1515) fresko resimleri bulunan yapı Osmanlı idaresi altında XVI. yüzyılın ikinci yarısının bir ürünüdür.

Sınıra olan yakınlığına, sürekli düşman tehdidine rağmen ana yol güzergâhında ve Tuna üzerinde bulunması sebebiyle Semendire'nin ekonomisi Osmanlı devrinin ilk yüzyılında çok hızlı gelişti. Buğday, arpa ve pirinç gibi tarım ürünlerinin üretildiği bir ticaret merkezi haline geldi. Aynı zamanda büyük bir tuz deposu, şarap, deri ve deri boyama, tabaklama ürünleri üretimi ve ticaretinin merkezi oldu. Sancak beyi gelir payı hariç olmakla birlikte 1516'da şehrin gümrük vergi miktarı 43.000 akçeydi. 1515-1519 arasında Dubrovnik'ten gelen tüccarlar Semendire'ye 27.000 duka değerinde (yaklaşık 1.512.000 akçe) mal taşıdı. Bu dönemde Semendire ile ticaret yapan tüccarlar 16.500 duka (yaklaşık 925.000 akçe) başlangıç sermayesiyle on dört ticarî birlik kurdu.

Bir sınır şehri, kalesi ve gümrük noktası olan Semendire, Belgrad'ın fethinden ve özellikle 959'da (1552) Tımişvar'ın ele geçirilişinden sonra önemini yitirdi. Bunların yanında bir de ana yolun geçtiği güzergâh değişti. XVI. yüzyılın ortalarından itibaren Belgrad'dan gelen yol keskin biçimde güneye doğru kıvrılıp Hisarcık'a (Grocka) döndü ve Hasan Paşa Palankası (bugünkü Smederevska Palanka) yönünden aşağı Niş'e giderek Semendire'yi dışarıda bıraktı. Buna rağmen Semendire'de uluslararası ticaretin XVI. yüzyıl sonlarına kadar sürdüğü bilinmektedir. Nitekim 1592'de Semendireli Câfer adlı bir tâcir, bir grup müslüman ve Ermeni ile beraber büyük miktarda ipek ve ince deriyi Dubrovnik üzerinden Venedik'e götürmüştü. Semendire'nin ekonomisi bir nehir limanı olması, Eflak'tan tuz ithali ve bu yörede gelişen şarap üretimi sayesinde ayakta kaldı. 1560-1572 arasında şehrin vergi gelirleri 143.832 akçeden 1585'te 177.276'ya yükselmisti.

Bazı Osmanlı yöneticileri XVI. yüzyılda burada İslâmî yapılar inşa ettirdi. Bunların en önde geleni, 919'dan (1513) 933'e (1527) kadar sancak beyliğinde bulunan ve Semendire'de bir cami, imaret, han ve zâviye yaptırmış olan Yahyâpaşazâde Bâli

Bey'dir. Kendisinin şehre batıdan bakan yüksek, sekizgen ve kubbeli türbesi, hakkında pek az şey bilinen bu bölgedeki Osmanlı mimarisinin belli başlı eserlerinden biri arasında sayılır. 1071'de (1661) Semendire'yi ziyaret eden Evliya Çelebi özellikle dörtgen avlusu ve otuz kulesi bulunan kaleden etkilenmiştir. Aslında kale üçgen biçimli olmasına rağmen gerçekten 885'te (1480) eklenenler dahil otuz kulesi vardı. Evliya Çelebi'nin verdiği, şehrin tarihi kısmı ile kale ve varoşundaki asker ve hâne sayısı (kale içinde 1000, varoшта 3000 ev) hakkındaki bilgiler bir değer taşımaz. Buna karşılık İslâmî yapılara dair verdiği ayrıntılar XVI. yüzyıl tahrirlerine uyar. Ayrıca tahrirlerde bahsi geçmeyen iki medrese (Medrese-i Sultânîyye ve Şirmerd Medresesi) ve bunların hanlarından söz eder. Evliya Çelebi Tuna kenarı olması dolayısıyla şehrin zemininin bataklık olduğunu, bu yüzden sokaklarının tahtayla döşeli bulunduğunu da yazar. Şehirde dördü cuma camisi, diğerleri mescid olmak üzere toplam yirmi dört ibadethane vardır.

Semendire Evliya Çelebi'nin gelişinden yirmi beş yıl kadar sonra, 1099 Zilhiccesinde (Ekim 1688) Belgrad'ın Avusturyalılar tarafından kuşatılması sırasında buraya çekilen Yeğen Osman Paşa kumandasındaki birliklerin oradan da Sofya'ya gerilemesi sırasında tahribata uğradı ve yıkılmış şehir Avusturyalılar'ca işgal edildi. Bu esnada Golubac Kalesi savaşız terkedilmişti. 27 Eylül 1690'da Niş'in Osmanlılar tarafından tekrar ele geçirilmesinin ardından dört günlük bir kuşatmadan sonra Semendire'de üstlenmiş olan Avusturya birlikleri teslim oldu. 1696'dan kalma bir belgede Semendire'nin varoşunun bir şarmpol ve bir hendekle çevrildiği kayıtlı olup kale içerisindeki Fâthi Sultan Mehmed Camii'nin tamiri ve yeniden yapılması için gerekli harcama listesi verilmektedir (BA, MAD, nr. 3992, s. 190-191). 1717 Ağustosunda Belgrad'ın düşüşünün hemen ardından cereyan eden bir sonraki savaş sırasında Osmanlılar, Semendire'yi yeniden terkettiler. Avusturyalılar bu bölgede Ağustos 1738'e kadar kaldılar. Yirmi yıllık Avusturya işgali artık hristiyan bir güçle sınırda karşı karşıya kalan şehirde kalıcı izler bıraktı. Birçok müslüman kurumu işlev değiştirdi veya yok oldu. Avusturyalılar'ın geri çekilmesinden (1738) sonra yapılan Osmanlı tahririnde kale içinde ve varoşunda on beş müslüman mahallesinin varlığı tesbit edildi, ancak hiçbir müslüman nüfus kaydedilmedi. Varoшта üç hristiyan mahallesinden bahsedilirken sa-

dece Papa Gropa mahallesi 101 hânesiyle meskûn haldeydi. Semendire'nin sancak köylerinde yaşayan hristiyan nüfusun büyük bir çoğunluğu geri çekilen Avusturyalılar'ı takip etmişti. 1741 tarihli defterde nüfusu bulunmayan yüzlerce köy adı kayıtlıdır (TK, TD, nr. 18).

XVIII. yüzyılın ikinci yarısında baş gösteren ekonomik kriz ve siyasî istikrarsızlık Semendire'nin yeniden toparlanmasına engel oldu. 1783'te Avusturyalı casus Binbaşı Turaty hisar içinde on beş, varoшта seksen Türk hânesiyle kırk hristiyan hânesinden söz eder. Kısa bir süre sonra P. J. Mittesser kale içinde on, varoшта 140 Türk hânesinin varlığını kayda geçirmiş ve hristiyanlara ait hânelerin sayısını da altmış olarak vermiştir. Bütün bunlar en çok 1000 kişinin yaşadığı, fakat geçmişinin artık gölgede kaldığı bir şehir tablosu çizer. Mittesser ayrıca iki cami ile bir kiliseden, bir de meşhur Semendire şarabının üretimi ve ticaretinden bahseder.

Son Avusturya-Türk savaşında Semendire, 13 Ekim 1789'da 300 askerin silâhlarını bırakarak geri çekilebilmesi şartıyla teslim oldu. Şehir 20 Ekim 1791'de imzalanan Zıştovi (Svištov) Antlaşması'na kadar Avusturyalılar'ın egemenliği altında kaldı, bu antlaşmayla Osmanlılar'a geri verildi. 1789-1791 arasında Avusturyalı kumandan Loudon hisara ve varoшта hâkim olan siperler yaptırmıştı. Daha sonraki yıllarda ayaklanan yeniçeriler Pazvandoğlu Osman ile birleşerek Semendire Hisarı'nı ele geçirdiler. Hisar kanun kaçaklarıyla hükûmete yardım eden Sırp güçlerinin de bulunduğu düzenli ordu arasında birçok defa el değiştirdi.

İlk Sırp ayaklanması (1804-1813) Semendire'ye yıkım ve büyük değişiklikler getirdi. Şehir Kasım 1805'te saldırıya uğradı. Osmanlılar şehri terkederek Tuna üzerinden Vidin'e çekildi. Birkaç müslüman balıkçı ve zanaatkar dışında yaklaşık 1500 kişilik müslüman nüfusun tamamı şehirden ayrıldı. 1805-1807 arasında Semendire isyancıların kumanda merkezi oldu. Ekim 1813'te Osmanlı ordusunun ilerlemesi üzerine isyancı voyvoda Vule İliç şehri ateşe verdi. 1821'de ayaklanmanın şiddetini azalttığı sırada Semendire Hisarı'nda başlarında bir müsellim / voyvoda olmak üzere 100 piyade askeriyle otuz süvariden ibaret bir Osmanlı muhafaza gücü bulunuyordu. 1828'de Max. Thielen, "Semendria"yı 8000 kişinin yaşadığı, birkaç kilisesi ve bir kalesi olan, el sanatları, ticaret, balıkçılık ve gemicilikle geçinen bir şehir olarak tanımlamıştır.

1829 ve 1830 fermanları Sırbistan'a tatanın özerkliğin derecesini belirlemiş, Osmanlı sivillerinin sadece yedi şehirde kalmalarına izin verilmişti. Bois le Comte'a göre 1834'te Semendire'nin çoğunluğu fakir ve düşkün 800 müslüman sakini mevcuttu. Bu sayı Semendire'yi Belgrad'dan (6500) ve Öziçe'den (Užice, 4000) sonra müslümanların yaşadığı üçüncü şehir yapıyordu. Ami Boué tarafından 1844'te toplanan belgelere göre 1838'de Semendire'nin 200 Türk hânesi ve 800-900 sâkini vardı. 1844 tarihli resmî Sırp kayıtlarına göre askerle korunan hisar içinde 743 hânedeki 3265 Sırp'ın ve 150 hânedeki 750 Türk'ün yaşadığı belirlenmişti. 1834-1862 yılları arasında Semendireli müslümanlar mülklerini zaman içinde elden çıkardılar. 1862'de Sırbistan'daki ciddi karışıklık sonrasında birçoğu şehri terketti ve genellikle Bosna'ya yerleşti. Çeşitli uluslararası baskılardan sonra 12 Nisan 1868'de Semendire dahil yedi şehir Sırlar'a bırakıldı. Geride kalan Semendire camileri ve Türk evleri son Osmanlılar'ın da ayrılması üzerine yıkıldı. Avusturya Konsolosu Lanoy bu esnada Semendire'de bulunmuş ve bir caminin kitâbesini alarak Maribor'daki (günümüzde Slovenya sınırları içinde) bugün hâlâ ayakta olan evinin duvarına koydurmuştur. Kitâbe metni şair Kâmilî tarafından kaleme alınmış olup 1812 veya 1814 tarihli, Semendire'nin mirilvâsi Hâlid Bey tarafından başlatılan yeniden yapılanma çalışmalarından bahseder. Ocak 1875 tarihli bir nüfus sicil kaydında birçok düşkün insanın ve yetimin, Belgrad, Semendire ve Fethülislâm'dan (Kladovo) gelen müslüman mültecilerin Tuna nehrinin aşışındaki son Osmanlı toprağı olan Vidin şehrinde bulunduğu ve devletin mülteci komisyonundan küçük bir günlük ücret alarak yaşadığı belirtilir (BA, ML.CRD, nr. 1911).

1868'den sonra Sırbistan'ın bir parçası olarak şehir tedricen toparlanmaya başladı. 1884'te Belgrad ile Niş arasında yapılan tren yolu şehri Balkanlar'dan geçen anayoldan ayırdı. 1906'daki "Schweinekrieg" boyunca bu hat Selânik'e uzatıldı ve Semendire bütün önemini kaybetti. Bâfi Bey'in türbesinin son kalıntıları da 1920'de ortadan kaldırıldı. 1921-1940 yılları arasında şehrin nüfusu 6296'dan 11.600'e yükseldi. Mühimmat yüklü bir trenin Haziran 1941'de patlaması sonucu 5000 kişi hayatını kaybetti, kalenin önemli kısımları da zarar gördü. II. Dünya Savaşı sırasında müttefiklerin 1944'teki üç bombardımanı şehirde daha çok zarar meydana

getirdi. Semendire savaşın ardından hızla gelişti. Kuleleri ve 1479-1480 yapımı dış duvarının yanı sıra kalede yapılan kazılarda ve birtakım büyük mezar taşlarının kazılması sırasında bulunan eserlerden oluşan Osmanlı Semendiresi'nin hâtıraları günümüzde sadece şehir müzesinde görülebilir. Yugoslavya döneminde burada birkaç aileden ibaret müslüman nüfusu bulunmaktaydı. Yugoslavya'nın dağılmasıyla ve Bosna-Hersek savaşından sonra (1995) bunlar da şehri tamamen terketti.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme* (Dağı), V, 316-317; M. F. Thielen, *Die Europäische Türkei, Ein Handwörterbuch für Zeitungsleser*, Wien 1828, s. 252; Lj. Petrović, *Spomenica Petstogodišnjice Smederevskog grada*, Beograd 1931, tür.yer.; A. Deroko, *Srednjevekovni Gradovi u Srbiji, Crnoj Gori i Makedoniji*, Beograd 1950, s. 92-98, 140-149; a.mlf., *Mittelalterliche Burgen an der Donau*, Beograd 1964, s. 23-25, 42-65; a.mlf. – Sl. Nenadić, "Château Fort de Smederevo, Fouilles de 1956", *Starinar*, VII-VIII, Beograd 1958, s. 181-194; S. Cirković, "Smederevo-Prestonica Srpskih Despotovina", *Oslobodjenje gradova u Srbiji od Turaka 1862-1867*, Beograd 1970, s. 61-69; O. Zirojević, "Smederevo od pada pod tursku vlast do kraja XVI veka", a.e., s. 193-200; a.mlf., "Mihaloglu Ali Bey, Der Sandjakbey von Smederevo", *TTK Bildiriler*, VII (1973), II, 566-577; B. Perunić, *Naselje i grad Smederevo*, Smederevo 1977, tür.yer.; E. Miljković-Bojanić, *Smedereuski Sandžak 1476-1560, Zemlja-Naselja-Stanovništvo*, Beograd 2004, tür.yer.; V. Skarić, "Nadpis sa jedne džamije u Smederevu", *Starinar*, VIII-IX (1933-34), s. 38-39; D. Pantelić, "Vojno-geografski opisi Srbije pred Kočunu kraljicu od 1783 i 1784 god", *Spomenik*, LXXXII, Beograd 1936, s. 1-153; B. Djurdjev, "Hrišćani-Spahiye u Severnoj Srbiji", *Godišnjak Istoriskog Društva BiH*, IV, Sarajevo 1952, s. 164-170; V. Vinaver, "Tursko stanovništvo u Srbiji za vreme Prvog srpskog ustanka", *Istoriski Glasnik*, II, Beograd 1955, s. 41-80; Šaban Hodžić, "Migracije Muslimanskog stanovništva iz Srbije u sjeveroistočnu Bosnu u 1788-1862 godine", *Članci i Gradja za Kulturnu Istoriju Istočne Bosne*, II, Tuzla 1958, s. 120-143; M. Popović, "La résiden- ce de despot Djuradj Branković dans le châtellet de la forteresse de Smederevo", *Balkanoslavica*, VII, Beograd 1978, s. 101-112; C. Heywood, "The Evolution of the Ottoman Provincial Law-Code (Sancak Kânûn-nâme): The Kânûn-nâme-i Livâ-i Semendire", *TSAB*, XV/2 (1991), s. 223-251; Dimitrije Trifunović, "Smederevo", *Enciklopedija Jugoslavije*, Zagreb 1968, VII, 409-411; Suraiya Faroqi, "Semendire", *EI² Suppl.* (İng.), s. 714-716.

ALEKSANDAR FOTIĆ – MACHIEL KIEL

SEMER

(bk. MÜSAMERE).

SEMERKANDÎ, Abdürrezzâk b. İshak

(bk. ABDÜRREZZÂK es-SEMERKANDÎ).

SEMERKANDÎ, Alâeddin

(علاء الدين السمرقندي)

Ebû Bekr Alâüddîn Muhammed
b. Ahmed b. Ebî Ahmed es-Semerkandî
(ö. 539/1144)

Hanefî fakihi.

Hayatına dair fazla bilgi yoktur. Bazı kaynaklarda künyesinin Ebû Mansûr şeklinde kaydedilmesi yanlış olmalıdır. Bir eserinde, ilmi faaliyetlerini büyük ölçüde Semerkant'ta sürdüren Hanefî usulcüsü Ebû'l-Usr Fahrülislâm el-Pezdevî'den (ö. 482/1089) "hocam" diye söz etmekte (*Mizânü'l-uşûl*, s. 401), biyografi kaynaklarında onun Hanefî âlimi Ebû'l-Yûsr el-Pezdevî ile (ö. 493/1100) Mâtürîdî kelâmcısı Ebû'l-Muîn en-Neseffî'nin (ö. 508/1114) öğrencisi olduğu kaydedilmekte, her iki âlimin daha çok Buhara'da ders verdiği bilinmektedir. W. Madelung, bu bilgilerden hareketle doğumunun 465'ten (1073) daha geç bir tarihte olmayacağı ve bir süre Semerkant'ta kaldıktan sonra Buhara'ya gidip tahsilini bu iki âlimin yanında tamamladığı sonucuna varmıştır. Madelung ayrıca onun Anadolu'da da bir süre kalmış ve Konya'ya gelmiş olabileceği ihtimalinden söz etmektedir (*Elr.*, I, 782).

Semerkandî'nin birlikte ders aldığı arkadaşları içinde hocalarından Ebû'l-Yûsr el-Pezdevî'nin oğlu Ebû'l-Meâli Ahmed b. Muhammed el-Pezdevî, Fahrülislâm el-Pezdevî'nin oğlu Hasan b. Ali el-Pezdevî ve Necmeddin en-Neseffî zikredilmektedir. Resmî görev aldığına dair bir kayıt bulunmamakta, daha çok telif ve tedris faaliyetiyle meşgul olduğu anlaşılmaktadır. Yetiştirdiği öğrenciler arasında kızı Fâtıma ile daha sonra damadı olan Ebû Bekir el-Kâsânî sayılabilir. Fâtıma, babasının *Tuhfetü'l-fukahâ'* adlı eserini ezberleyerek babasıyla ortak fetva vermeye başlamış, kendisinden uzun süre ders alıp bütün eserlerini okuyan Kâsânî de onun bu eserini esas alarak *Bedâ'î'u's-şanâ'i'* isimli ünlü kitabını kaleme almıştır. Bundan çok memnun olan Semerkandî'nin, kızı Fâtıma'yı onunla evlendirdiği ve mehir olarak bu eseri kabul ettiği, bu evlilikten sonra fetvaların Semerkandî, Fâtıma ve Kâsânî ortak imzasıyla çıktığı nakledilmektedir. *el-Hidâye* müellifi Burhâneddin el-Merginânî'nin hocası Ziyâeddin Muhammed b. Hüseyin el-Bendenîcî, Semerkandî'nin bir diğer talebesidir. Çağdaşı Sem'ânî de onun kendisine icâzet gönderdiğini ve 1 Cemâziyelevvel 539 (30 Ekim 1144) tarihinde Bu-